

UITDAGINGEN EN ONTWIKKELINGEN

DE STAND VAN ZAKEN IN HET LEERGEBIED NEDERLANDS

Hoe gaat het met het taalonderwijs? Hoe wordt digitale geletterdheid eigenlijk zichtbaar in het taalonderwijs? Wat staat er over meertaligheid in de kerndoelen? Wat moeten we doen met de tegenvallende resultaten op schrijfvaardigheid? Wat speelt er momenteel in het taalonderwijs?

Dit soort vragen beantwoordt SLO periodiek in een vakspecifieke trendanalyse, een publicatie waarin per vakgebied wordt beschreven wat de belangrijkste ontwikkelingen en knelpunten in het curriculum zijn. Zo'n trendanalyse richt zich met name op het primair en voortgezet onderwijs, met hier en daar uitstapjes naar bijvoorbeeld het speciaal- en hbo-onderwijs (lerarenopleidingen).

Voor het leergebied Nederlands verscheen in april een actualisatie van deze trendanalyse, gericht op primair en onderbouw voortgezet onderwijs (Prenger, Van Silfhout & Herder, 2021). In dit artikel kunnen we niet alle gesignaleerde maatschappelijke en curriculaire uitdagingen uit deze analyse beschrijven, daarom lichten we er drie uit. Ook blikken we vooruit op wat op stapel staat met betrekking tot de actualisatie van de kerndoelen po en onderbouw vo voor het leergebied.

INZICHT KRIJGEN IN WAT SPEELT

Om een actueel beeld te schetsen van wat er speelt in het curriculum Nederlands, gaan we zorgvuldig te werk. We nemen de laatste trendanalyse als uitgangspunt (Van der Leeuw et al., 2017) en kijken op basis van publicaties en inzichten uit wetenschap, beleid en praktijk wat er veranderd is, aangevuld of aangescherpt moet worden. We kijken naar maatschappelijke ontwikkelingen en naar ontwikkelingen binnen het leergebied: wat hebben we gemerkt, gehoord of gelezen? Op basis daarvan schrijven we een eerste versie van de actualisatie van de trendanalyse die we voorleggen aan een klankbordgroep van experts uit verschillende expertisedomeinen uit de taaldidactiek, vertegenwoordigers uit po en vo. Met hun feedback en aanvullingen komen we dan tot een actualisatie van de vakspecifieke trendanalyse die gepubliceerd kan worden. Zoals gezegd lichten we nu drie actuele maatschappelijke en curriculaire uitdagingen uit deze analyse toe en gaan we in op de relatie met het taalonderwijs: kansengelijkheid, meertaligheid en de doorlopende leerlijn. Voor de andere ontwikkelingen verwijzen we graag naar de gepubliceerde actualisatie van de trendanalyse (Prenger, Van Silfhout & Herder, 2021).

ELKE LEERLING EEN KANS VOOR EEN STERKE TAALBASIS

Nog steeds actueel en relevant als altijd: ter bevordering van kansengelijkheid moeten we in het onderwijs zorgen dat alle leerlingen een sterke taalbasis kunnen opbouwen. De taalvaardigheid van leerlingen is immers van grote invloed op het verloop van schoolcarrières van leerlingen. Het vergroten van die taalvaardigheid is een gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen het onderwijs van alle leergebieden, waarbij de basis gelegd wordt binnen het leergebied Nederlands. Tegelijkertijd nemen de zorgen over de basiskennis- en vaardigheden van leerlingen in het po en vo toe.

Op de website Vakspecifieke trendanalyse Nederlands vind je alle documenten bij elkaar. In de Trendanalyses vind je wat de belangrijkste ontwikkelingen en uitdagingen op leerplanniveau voor het onderwijs. Zie: www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/vakspecifieke/

In relatie tot het leergebied Nederlands zien we dat leerlingen minder gemotiveerd zijn om te lezen, minder goed in staat zijn om complexe teksten te begrijpen en te beoordelen (Gubbels et al., 2019), en dat er problemen zijn op het gebied van mondelinge taalvaardigheid en schrijven (Inspectie van het Onderwijs, 2019a; 2019b; 2021). Lang niet alle leerlingen halen bijvoorbeeld het minimumniveau 1F voor schrijfvaardigheid aan het eind van het po (Inspectie van Onderwijs, 2021), wat – zo blijkt uit onderzoek – doorwerkt in het mbo, ho en wo, waar de zorgen om de schrijfvaardigheid van studenten groot zijn en voor ho en wo groter zijn dan die om de leesvaardigheid (Warps et al., 2021).

Om het tij te keren en om leerlingen optimale kansen te bieden voor het ontwikkelen van hun taalvaardigheid is het van belang dat we in het landelijk curriculum, de (centrale) toetsing en de dagelijkse onderwijspraktijk inzetten op het werken met authentieke en betekenisvolle taaltaken (VandenBranden, 2020). De focus moet liggen op het leerlingen leren doelgericht te communiceren en het kritisch leren omgaan met digitale en niet-digitale informatie, in een context van rijk taal aanbod met gelegenheid tot kennisopbouw. Daarbij verdienen technische taalvaardigheden (bij lezen en schrijven) ook een plek in het landelijk curriculum, omdat die vaardigheden in de huidige wettelijke curriculumdocumenten (de kerndoelen en het Referentiekader Taal) niet of niet genoeg geëxpliciteerd worden.

Actuele ontwikkelingen

- In de politiek klinkt een sterke roep om meer aandacht te geven aan de basisvaardigheden. Bij SLO is dit jaar het programma Basisvaardigheden gestart. Ook De Onderwijsraad werkt aan een advies over basisvaardigheden van leerlingen. De vraag die centraal staat: Wat is er nodig om het niveau van de basisvaardigheden te verhogen? Het advies verschijnt naar verwachting in het najaar van 2022. www.onderwijsraad.nl/adviezen/adviezen-in-voorbereiding/adviezen-in-voorbereiding/basisvaardigheden
- In 2021 is vanuit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) budget beschikbaar gesteld voor het inrichten van een meerjarig peilprogramma in het voortgezet onderwijs met dezelfde opzet als in het primair onderwijs. Deze onderzoeken zullen worden uitgevoerd aan het einde van het tweede leerjaar van alle onderwijssoorten. Het peilingsonderzoek naar de kennis en vaardigheden op leesvaardigheid en vaardigheid in reken-wiskunde zal in het voorjaar van 2022 plaatsvinden. De peiling Leesvaardigheid einde

(speciaal) basisonderwijs is reeds afgerond. De resultaten van die peiling worden voorjaar 2023 verwacht.

<https://www.nro.nl/calls/peilonderwijs-lezen-en-rekenen-het-vo>

- Het project 'Na PISA de lente' richt zich op het verbeteren van het begrijpend leesonderwijs in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (12-15 jaar). Gedurende twee jaar ontwikkelen docenten, lerarenopleiders en wetenschappers gezamenlijk vakspecifieke lesmaterialen om de leesvaardigheid van leerlingen te verbeteren en de samenhang tussen Nederlands en andere vakken te optimaliseren. Het project levert ook kennisclips en (digitale) artikelen op. Het project is een initiatief van de Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands (WODN) van de vereniging van Levende Talen Nederlands (LTN). Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met SLO en gesubsidieerd door het Ministerie van OCW. <https://didactieknederlands.nl/na-pisa-de-lente/>

Nu al beschikbaar voor de praktijk

- Dit voorjaar wordt de website lezeninhetpo.nl gelanceerd, een initiatief van Stichting Lezen en SLO in opdracht van OCW, naar analogie van de goedbezochte site lezeninhetvmbo.nl. De site heeft als doel een bondig overzicht te geven over recente inzichten rondom effectieve didactiek voor het leesonderwijs en leesbevordering. Lezeninhetpo.nl / lezeninhetvmbo.nl
- Onder de noemer 'Leesoffensief' zijn er verschillende initiatieven gaande om het leesonderwijs te verbeteren. De Kennistafel Effectief Leesonderwijs publiceerde onlangs het visiestuk *Beter leesonderwijs: van weten naar doen!*, een raamwerk neer voor goed leesonderwijs en voor de acties die nodig zijn om de voorwaarden voor goed leesonderwijs te realiseren. www.platformsameneronderzoeken.nl/samenwerkingsrelatie/kennistafel-effectief-leesonderwijs/ De Taalraad Begrijpend Lezen lanceerde een special bij het tijdschrift *MeerTaal* met inspirerende voorbeeld van scholen die vormgeven aan effectief leesonderwijs. taalunie.org/actueel/249/effectief-leesonderwijs-geven-hoe-doe-je-dat

AANDACHT VOOR MEERTALIGHEID

Ook niet nieuw, maar wel belangrijker dan ooit: een derde tot de helft van de leerlingen in het Nederlandse onderwijs gebruikt thuis een andere taal of taalvariatie, al dan niet naast het Standaardnederlands. We zien dat het onderwijs daar nog onvoldoende op in speelt (KNAW, 2018).

Het huidige taalcurriculum richt zich vooral op leerlingen met het Standaardnederlands als moedertaal, die gedurende het doorlopen van hun schoolloopbaan deze taal verder ontwikkelen. Alleen in de preambule van de kerndoelen po wordt het onderwijs in Nederlands als tweede taal genoemd. Terwijl talen en taalvariëteiten juist erg belangrijk zijn als voertuig voor denkprocessen en communicatie, als drager van cultuur en identiteit en als vormgever van de samenleving. Onderzoek laat het belang van de eerste taal zien voor de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling van de leerlingen in het po (Duarte & Günther, 2019). Ook is de eerste taal een belangrijke basis voor de ontwikkeling van het Standaardnederlands. Reden genoeg om na te denken over hoe we met die meertaligheid omgaan, ook in het taalonderwijs: de prioriteit ligt natuurlijk bij de beheersing van het Standaardnederlands als primaire instructietaal binnen de school, maar we kunnen leerlingen ook bewust maken van de waarde en het belang van andere talen, taalvariëteiten, (sub)culturen en tradities. Voor henzelf en voor hun taalontwikkeling in het Nederlands.

Actuele ontwikkelingen

- Op 7 februari jl. werd Drongo gelanceerd, het nieuwe online platform over taal en meertaligheid, als vervolg op de succesvolle talenfestivals.
www.drongo.nl
- Om het gesprek op scholen over ruimte voor meertaligheid op school en in de klas te stimuleren, wordt door SLO een Team Support Agenda (TSA) ontwikkeld voor het po. De TSA is een werkwijze om als team kennis en inzichten op te doen over, in dit geval, het onderwerp meertaligheid. Het geeft een eerste aanzet hoe meertaligheid in de lespraktijk kan worden vormgegeven. Kennis, werkvormen en inspiratie vormen de basis om dit proces vorm te geven.

Nu al beschikbaar voor de praktijk

- Op de SLO-website komt een nieuwe themapagina over meertaligheid. Je vindt hier zinvolle informatie, inspirerende lesvoorbeelden en ideeën om meertaligheid een plek te geven op school en in de klas. De site wordt in de loop van 2022 aangevuld met een tabblad specifiek voor opleiders.
www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/mvt/meertaligheid
- Op Onderwijskennis.nl vind je een mooi artikel over omgaan met meertaligheid in de klas: Effectieve interventie: omgaan met meertaligheid.
www.onderwijskennis.nl/artikelen/effectieve-interventie-omgaan-met-meertaligheid

- In het kader van meertaligheid en diversiteit is het boek van Orhan Agirdag 'Onderwijs in een gekleurde samenleving' een aanrader!
- De geactualiseerde website www.meertalig.nl biedt vijf films over meertaligheid in het onderwijs, een beknopt kennisdossier, Q&A's voor ouders, leraren en schoolleiders over meertaligheid in de klas en links naar verdere verdieping.
www.meertalig.nl

EEN DOORLOPENDE LEERLIJN MET CONCRETE DOELEN

Binnen het leergebied Nederlands bestaan verschillende wettelijke kaders met verschillend geformuleerde doelen: kerndoelen voor het basisonderwijs, kerndoelen voor de onderbouw van het vo, eindexameneisen voor het vo en het Referentiekader Taal dat geldt voor po, (v)so, vo en mbo. Inhoudelijk sluiten al deze curriculum-documenten niet altijd goed op elkaar aan (Van der Leeuw, e.a. 2017). Door deze verschillende manier van doelbeschrijvingen, zijn de overgangen tussen sectoren niet helder en wordt de afstemming van en doorstroom tussen onderwijssectoren bemoeilijkt. Een duidelijke leerlijn met eenduidige doelbeschrijvingen is nodig van po naar vo, zodat deze ook richting geeft aan de aansluiting met voor- en vroegschoolse educatie, ISK en vervolgonderwijs. Daarbij moet goed gekeken worden of gestelde niveaubeschrijvingen ambitieus genoeg zijn, zoals niveau 1F van het Referentiekader Taal. De wettelijke kaders voor het leergebied Nederlands moeten voorzien in een duidelijke doorlopende leerlijn waarin de verschillende taaldomeinen zichtbaar zijn, de onderlinge samenhang beter geëxpliciteerd is, als ook de verbanden met de andere leergebieden.

Actuele ontwikkelingen

- In 2022 start de actualisatie van de examenprogramma's Nederlands, moderne vreemde talen, wiskunde, natuurwetenschappelijke vakken en maatschappijleer. Hiervoor heeft het ministerie van OCW opdracht gegeven aan SLO. Wanneer de actualisatie van kerndoelen en overige examenprogramma's start is nog niet bekend. Omwille van de samenhang met Nederlands en de moderne vreemde talen, start tegelijkertijd met eerdergenoemde vakken ook de actualisatie van klassieke talen/ Fries.
- Vanaf april kun je op de hoogte blijven via: www.actualisatieNE.nl en www.actualisatieMVT.nl.

- Momenteel wordt het Referentiekader Taal en Rekenen in opdracht van het ministerie van OCW geëvalueerd. Onderzoekers van ResearchNED en het Expertisecentrum Nederlands onderzoeken of het referentiekader een bruikbaar, passend en werkbaar instrument is dat bijdraagt aan goed reken- en taalonderwijs. SLO is gevraagd om een inhoudelijke analyse van de referentiekaders te maken. Beide rapportages zullen in het voorjaar aan OCW worden aangeboden.

OP STAPEL

Het signaleren van deze trends is een ding, maar hoe gaan we hier mee verder? Het nieuwe regeerakkoord geeft daar al wat richting aan: er komt een masterplan om de basisvaardigheden van leerlingen te versterken, met name schrijven, lezen, rekenen. Daarnaast willen de coalitiepartijen duidelijker aangeven wat ze van scholen verwachten, bijvoorbeeld bij de curriculumherziening. Met die actualisatie van het curriculum wordt een vervolg gegeven aan de voorstellen die het Ontwikkelteam Nederlands in oktober 2019 heeft opgeleverd, bestaande uit zeven grote opdrachten (GO) en acht bijbehorende bouwstenen (BS) voor het leergebied Nederlands (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). In ons artikel in *Veerkracht 17-3* gingen we hierop in (Prenger & Van Silfhout, 2020).

Oud-minister Slob stuurde de Tweede Kamer in november de bijgewerkte werkopdrachten voor de actualisatie van kerndoelen en examenprogramma's (Slob, 2021). In deze werkopdrachten beschrijft OCW aan welke eisen SLO moet voldoen bij het ontwerpen van nieuwe kerndoelen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs en bij het ontwerpen van de nieuwe examenprogramma's. Met deze bijgestelde werkwijze en werkopdrachten staat alles klaar om aan de slag te gaan. De vakvernieuwingscommissie voor Nederlands zal binnenkort starten; in principe kan het bijstellen van de kerndoelen ook van start, dit is afhankelijk van politieke besluitvorming. We houden jullie graag op de hoogte!

OVER DE AUTEURS

Dr. Joanneke Prenger (j.prenger@slo.nl) en

Dr. Gerdineke van Silfhout (g.vansilfhout@slo.nl) zijn leerplanontwikkelaars bij SLO, landelijk expertisecentrum leerplanontwikkeling.

Op de foto links Gerdineke van Silfhout en rechts Joanneke Prenger

LITERATUUR

- Duarte, J. & Günther-van der Meij, M.T. (2019). Meer meertaligheid in het basisonderwijs: Ja maar, hoe? Nieuwe inzichten door meertaligheidsprojecten. *MeerTaal* 6(2), 14-17.
- Gubbels, J., van Langen, A. M. L., Maassen, N. A. M. & Meelissen, M. R. M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in Vogelvlucht*. Universiteit Twente.
- Inspectie van het Onderwijs. (2019a). *Peil.Mondelinge taalvaardigheid Einde basisonderwijs 2016 – 2017*.
- Inspectie van het Onderwijs. (2019b). *Peil.Mondelinge taalvaardigheid Einde speciaal basisonderwijs 2017 – 2018*.
- Inspectie van het Onderwijs. (2021). *Peil.Schrijfvaardigheid. Einde (speciaal) basisonderwijs 2018 -2019*.
- Ontwikkelteam Nederlands. (2019). *Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Curriculum.nu
- Prenger, J. Van Silfhout, G. en Herder, A. (2021). *Nederlands. Ontwikkelingen en uitdagingen in het curriculum po en onderbouw vo. SLO*.
- Prenger, J. en Van Silfhout, G. (2020). Nieuwe kerndoelen voor basisonderwijs en onderbouw vo. In: *Veerkracht 17(3)*, 4-9.
- KNAW. (2018). *Talen voor Nederland*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Gedownload van: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voornederland>.
- Slob, A.. (2021). *Aanbiedingsbrief bijgestelde werkopdrachten curriculum primair en voortgezet onderwijs* [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/11/01/aanbiedingsbrief-bijgestelde-werkopdrachten-curriculum-primair-en-voortgezet-onderwijs>.
- Van der Leeuw, B. , Meestringa, T., Van Silfhout, G., Smit, J., Hoogeveen, M., Prenger, J., Langberg, M., & Jansma, N. (2017). *Nederlands: Vakspecifieke trendanalyse 2017*. SLO.
- VandenBranden, K. (2020). *Het belang van authentieke taaltaken. Didactiek Nederlands – Handboek*. Geraadpleegd van <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/11/het-belang-van-authentieke-taaltaken/>.
- Warps, J., De Visser, M., Lodewick, J. & Termorshuizen, T. (2021). *Verkenning vervolgonderwijs. Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs*. Onderzoek in opdracht van SLO en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. ResearchNed.